

Голові спеціалізованої вченої
ради ДФ 11.051.003 у
Донецькому національному
університеті імені Василя Стуса,
доктору юридичних наук, професору,
професору кафедри цивільного права і
процесу
Донецького національного
університету імені Василя Стуса
Беляневич Олені Анатоліївни

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Шемети Тетяни Миколаївни
«Перехід частки учасника в статутному капіталі товариства з
обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою
відповідальністю», подану на здобуття наукового ступеня доктора
філософії за спеціальністю 081 «Право» (галузь знань – 08 «Право»)

Актуальність обраної теми дослідження. Одними з найбільш поширених корпоративних спорів є спори, обумовлені переходом частки учасника в статутному капіталі товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю (надалі – ТОВ та ТДВ). Незважаючи на конкретизацію порядку такого переходу у Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», залишається проблемною низка питань щодо його застосування. Зокрема, це реалізація переважного права учасника на придбання частки (частини частки) іншого учасника товариства, що продається третій особі; порядок розрахунку ціни частки в статутному капіталі ТОВ та ТДВ; звернення стягнення на частку учасника товариства на виконання виконавчого документа. Також слід зазначити, що після прийняття Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» законодавець обрав шлях виключення низки норм з Господарського та Цивільного кодексів України та проігнорував можливість модернізації як господарського, так і цивільного законодавства, адже удосконалення порядку переходу частки учасника в статутному капіталі товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю неможливе без

вирішення системних проблем корпоративного управління. Незважаючи на наявність Закону України «Про акціонерні товариства», «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», в Україні не побудовано цивілізовану модель корпоративного управління.

Обрана тема дисертаційного дослідження має доктринальну цінність. Незважаючи на істотну кількість наукових досліджень корпоративних прав, правовідносин, правового статусу ТОВ та ТДВ, у юридичній науці відсутні ґрунтовні дослідження правової природи частки в статутному капіталі ТОВ та ТДВ, переважного права на придбання частки (частини частки) в статутному капіталі ТОВ, ТДВ.

Викладене вказує, що тема дисертації «Перехід частки учасника в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю» є актуальною, має як теоретичну, так і практичну цінність.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна. На підставі проведеного дослідження авторкою вирішено наукове завдання у частині обґрунтування теоретичних положень щодо правового регулювання переходу частки учасника в статутному капіталі ТОВ та ТДВ та напрямів удосконалення законодавства в цій сфері, спрямованих на підвищення ефективності господарського законодавства, забезпечення здійснення господарської діяльності та захист прав та інтересів суб'єктів господарювання.

Аналіз пропозицій та висновків запропонованої на розгляд дисертації дозволяє визнати їх достатню обґрунтованість та достовірний характер, наявність в отриманих результатах, предметі та завданні роботи належного рівня наукової новизни.

Заслуговують на позитивну оцінку вперше сформульовані дисертанткою положення щодо визначення переходу частки учасника у статутному капіталі ТОВ та ТДВ як припинення права власності на частку в статутному капіталі одного учасника ТОВ чи ТДВ та набуття цього права

іншим учасником товариства, самим товариством, третьою особою і виникнення у них корпоративних прав у порядку, встановленому законом; підстав та порядку розрахунку ціни частки у статутному капіталі ТОВ та ТДВ; умов застосування іншого порядку реалізації переважного права придбання частки (частини частки) в статутному капіталі учасниками товариства за задалегідь визначеною статутом ціною; конкретизації наслідків виходу чи виключення учасника з ТОВ чи ТДВ.

Авторкою удосконалено положення щодо визначення поняття частки у статутному капіталі ТОВ та ТДВ; «відчуження частки» шляхом уточнення, що це правова підстава переходу частки в статутному капіталі ТОВ та ТДВ, конкретні встановлені в матеріальній нормі обставини, з якими закон пов'язує передачу частки в статутному капіталі ТОВ та ТДВ учасником, якому вона належала, іншому учаснику або третій особі; дії, які можуть бути визначені в законі, статуті та/або корпоративному договорі.

Низка пропозицій мають прикладний характер. Зокрема, це уточнення предмету договору відчуження частки у статутному капіталі ТОВ та ТДВ; форми таких договорів; пропозиція щодо закріплення у статуті як додаткової умови набуття в повному обсязі всіх корпоративних прав товариства (в тому числі права брати участь в управлінні) третьою особою, що придбала частку у його статутному капіталі, «права на схвалення», яке уповноважений застосувати виконавчий орган товариства; визначення ціни частки в статутному капіталі для учасника, який бажає скористатися своїм переважним правом на придбання частки, за ціною пропозиції третій особі або за ціною, відмінною від ціни пропозиції третій особі і задалегідь визначеною у статуті товариства або корпоративному договорі; виокремлення етапів застосування переважного права при продажу частки в статутному капіталі товариства. порядку направлення повідомлення (оферти) про намір продати свою частку шляхом надання учасникам ТОВ та ТДВ права у статуті на власний розсуд визначати один з порядків надіслання такого повідомлення шляхом: 1) направлення електронною поштою, іншими електронними засобами зв'язку;

2) застосування традиційного способу повідомлення у письмовій формі з використанням звичайних засобів зв'язку; надання повноважень суду зі встановлення додаткового строку, протягом якого інші учасники товариства можуть присднатися до заявленої вимоги про переведення на себе прав і обов'язків покупця частки (частини частки) і який не може становити менш ніж два місяці. Авторкою запропоновано порядок звернення стягнення на частку учасника у статутному капіталі ТОВ чи ТДВ шляхом: 1) визначення строку: (а) 30 днів з дати отримання пропозиції від виконавця придбати частку для повідомлення виконавця учасниками про своє бажання викупити частку в статутному капіталі; (б) один місяць для укладення договору купівлі-продажу частки з моменту одержання письмової заяви від учасника товариства про намір скористатися своїм переважним правом купівлі частки у статутному капіталі; 2) встановлення умови на випадок придбання частки кількома учасниками щодо набуття права на частку (частину частки) пропорційно до розміру належних їм часток у статутному капіталі товариства.

У роботі дістала подальший розвиток низка положень щодо порядку вступу до ТОВ та ТДВ при переході частки у статутному капіталі; виокремлення стадій відчуження та уточнення їх змісту залежно від функціонального призначення; уточнення іншого способу здійснення учасниками товариства переважного права купівлі частки у статутному капіталі шляхом встановлення у статуті товариства відмінного від передбаченого у законодавстві порядку реалізації переважного права учасників товариства, розподілу відчужуваної частки (частини частки) між іншими учасниками товариства з можливістю пропозиції частки або частини частки в статутному капіталі товариства усім його учасникам непропорційно розмірам їх часток; правової природи письмового повідомлення учасника про намір продати свою частку (частину частки) третій особі шляхом визнання такого повідомлення пропозицією про укладення договору (офертою), яка адресована іншим учасникам товариства, а відомостей, які містяться в цьому документі, – істотними умовами договору про продаж частки.

Слід вказати на глибоке опрацювання авторкою ключових категорій за темою дослідження. Зокрема, встановлено співвідношення в національному законодавстві понять корпоративних прав та права особи на частку. Запропоновано визначення поняття «переважне право на придбання частки (частини частки) у статутному капіталі ТОВ» як суб'єктивного права, яке надає іншим учасникам товариства пріоритет перед третіми особами набути частку в статутному капіталі, є відносним та вторинним щодо прав, які обумовлюють його виникнення, та встановлюється з метою запобігання невідконтрольній появі в товаристві третіх осіб, забезпечення стабільності складу його учасників, збереження особисто-довірчих (фідуціарних) відносин між учасниками, порядок здійснення якого визначається законом, статутом або корпоративним договором.

Дисертанткою проаналізовано господарське законодавство України, спеціальну літературу за темою дослідження, правозастосовну господарську практику (всього 270 найменувань використаних джерел). Цінністю роботи є проведений ґрунтовний порівняльно-правовий аналіз правових засад переходу частки учасника в статутному капіталі товариства, корпорації як розвинених країн ЄС, Великої Британії, Австралії, США; так і країн, що розвиваються (Молдови, Білорусі, Узбекистану).

Вирішенню поставлених завдань цілком сприяє виважена структура дисертаційної роботи, яка складається з зі вступу, двох розділів, шести підрозділів, висновків. Зі змісту дисертації вбачається, що її структура є логічною та прийнятною, що дозволило дисертантці розкрити основні положення теми дослідження. Загальний обсяг дисертації складас 260 сторінок, з них основного тексту - 207 сторінок. Робота містить також список використаних джерел та додатки.

Методологія дослідження відображає предметні особливості обраної тематики. Заслугує позитивної оцінки проведене дисертанткою комплексне дослідження норм господарського законодавства. Авторкою застосовано комплекс загальнонаукових та спеціально-правових методів дослідження:

діалектичний, системно-структурний, логіко-юридичний, історичний, статистичний, порівняльно-правовий.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до основних положень й ґрунтується на основних положеннях Розділу I Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016 – 2020 роки, схваленої Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 року, а також Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 роки, затверджених загальними зборами Національної академії правових наук 03 березня 2016 року. Дисертаційна робота спрямована на виконання Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 року. Дисертацію виконано в межах теми «Розвиток правової системи України: стан та перспективи» (державна реєстрація № 0112U002868) та теми «Правове забезпечення соціально-економічного розвитку: стан та перспективи» (державна реєстрація № 0118U003140), за якими дисертанткою здійснено теоретичну розробку поняття, змісту, підстав та порядку переходу частки учасника в статутному капіталі ТОВ та ТДВ та обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення господарського законодавства у цій сфері.

Дисертаційна робота за своїм змістом та формою відповідає встановленим нормативним вимогам та профілю спеціальності 081 – Право.

Сформульовані теоретичні висновки та пропозиції вирішують наукову задачу заповнення прогалини у науці господарського права щодо правового режиму переходу частки у статутному капіталі ТОВ та ТДВ.

Окремі висновки, сформульовані у роботі, доведено до рівня пропозицій з внесення та доповнень у законодавство. Авторкою запропоновано проєкті Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо оптимізації врегулювання корпоративних відносин в Україні».

Положення дисертації можуть бути використані при підготовці підручників та навчальних посібників для студентів та аспірантів юридичних

закладів вищої освіти, науково-практичних коментарів до кодексів та інших нормативно-правових актів України.

Наведені в дисертаційній роботі висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути корисними у практичній діяльності суб'єктів господарювання. Окремі положення результатів дослідження рекомендовано до використання в практичній діяльності Товариства з обмеженою відповідальністю «Бізнес Агро Імперія» (довідка № 64/4- 06 від 11 лютого 2020 року).

Результати дисертаційної роботи використовуються в навчальному процесі при викладанні дисципліни «Корпоративне право» у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса Міністерства освіти і науки України (довідка № 152/01-13/01.1.3 від 31 березня 2020 року).

Зміст анотації відповідає основним положенням, які викладено в тексті дисертації. Анотацію подано українською та англійською мовами. Вона є узагальненим коротким викладом основного змісту дисертаційного дослідження.

Анотація відповідає вимогам, передбаченим п. 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року №167, а також пунктом 2 Вимог до оформлення дисертації, затверджених Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року №40.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Результати дисертаційного дослідження опубліковано в п'яти наукових статтях, з яких чотири статті у фахових наукових виданнях України, одна стаття в науковому періодичному виданні держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку та ЄС, а також п'яти тезах доповідей на науково-практичних конференціях:

Опубліковані статті повною мірою відображають результати дисертаційного дослідження.

Робота є оригінальною, самостійною, сформульовані висновки

аргументовані та відповідають поставленій меті та завданням.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Аналіз змісту дисертації вказує на дотримання здобувачем вимог академічної доброчесності.

У роботі є посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримано вимоги законодавства про авторське право і суміжні права, надано достовірну інформацію про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації.

Таким чином, у рецензованій роботі не виявлено ознак академічного плагіату, фальсифікації та інших порушень, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаного автором дисертаційного дослідження.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. В цілому, позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Шемети Т.М. «Перехід частки учасника в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю», слід вказати на спірність окремих висновків та пропозицій.

Авторкою вперше запропоновано підстави та порядок розрахунку ціни частки у статутному капіталі ТОВ та ТДВ, а саме: ціна частки (частини частки) в статутному капіталі може встановлюватися статутом товариства або корпоративним договором у твердій грошовій або в розрахованій сумі на підставі одного з критеріїв, що визначають вартість частки (вартість чистих активів товариства, балансова вартість активів товариства на останню звітну дату, чистий прибуток товариства тощо), та має бути однаковою для всіх учасників товариства.

Такі критерії авторка пропонує закріпити в ч. 3 ст. 20 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

Проте у ст. 20 Закону зазначається не про частку в статутному капіталі, а про частку іншого учасника. На момент створення ТОВ або ТДВ дійсно можна говорити тільки про частку в статутному капіталі, проте протягом діяльності ТОВ або ТДВ частка учасника розраховується не тільки в статутному капіталі, а у чистих активах, цілісному майновому комплексі в

цілому. Грошові та матеріальні внески засновників у статутний капітал – це тільки одне з джерел майна ТОВ, ТДВ. Вбачається, що при внесенні запропонованих змін доцільно зазначати не про ціну частки в статутному капіталі, а за логікою ст. 20 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» про ціну частки іншого учасника товариства. Адже сама дисертантка пропонує одними із критеріїв визначення ціни частки вартість чистих активів товариства, балансову вартість активів товариства на останню звітну дату, чистий прибуток товариства тощо.

При дослідженні правових основ переходу частки у статутному капіталі поза увагою авторки залишився Модельний статут, затверджений постановою КМУ від 27 березня 2019 року № 367. Аналіз мав би більш завершений характер у випадку надання оцінки п.п 15, 16 Модельного статуту. Авторкою детально досліджено судову практику за проблематикою дослідження. Проте у роботі не поставлено та не вирішено питання про значення судової практики як джерела правового регулювання. Адже тлумачення норм права Верховним Судом (Касаційним господарським судом, Великою Палатою Верховного Суду) може мати як індивідуальний, так і загальнообов'язковий характер. Постанови Верховного Суду відповідно до п.п. 5, 6 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»; ст. ст. 236, 287, 307 Господарського процесуального кодексу України є формою права.

Авторкою запропоновано удосконалити форму договорів з відчуження частки в статутному капіталі ТОВ та ТДВ шляхом закріплення в законодавстві можливості вибору сторонами договору при його укладенні: (а) письмової форми з нотаріальним посвідченням договору, або (б) простої письмової форми за умови підписання договору з використанням електронного підпису. При цьому, у роботі зазначено, що чинне законодавство України не містить прямих норм, які визначають форму договору щодо відчуження частки в ТОВ. Проте у ч. 1 ст. 116 Цивільного кодексу України зазначається, що договір відчуження майна, предметом якого є частка (її частина) у статутному (складеному) капіталі товариства, укладається у письмовій формі. Оскільки

авторка у розвиток пропозиції щодо удосконалення форми договору пропонує внести зміни до ст. 21 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», представляється доцільним узгодити такі зміни з ч. 1 ст. 116 Цивільного кодексу України.

Заслуговує на позитивну оцінку пропозиція автори щодо доповнення ч. 2 ст. 21 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» положеннями наступного змісту: «У разі, якщо статутом товариства передбачена необхідність отримання згоди учасників товариства на перехід частки (частини частки) в статутному капіталі товариства до третьої особи, така згода вважається отриманою за умови, що всіма учасниками товариства протягом тридцяти днів або іншого визначеного статутом строку з дня отримання відповідної оферти (повідомлення) відчужувачу частки представлені оформлені у письмову форму заяви про згоду на відчуження частки (частини частки) на підставі договору або протягом зазначеного строку не представлені оформлені у письмову форму заяви про відмову від надання згоди на відчуження або перехід частки (частини частки)». Аргументація дисертантки полягає в наступному: в статутах товариств можуть бути по-різному здійснені спроби визначити механізм отримання згоди, але недостатність у засновників спеціальних знань в сфері права може мати своїм наслідком визнання в подальшому судом таких положень недійсними. Тому вбачається доцільним закріплення законодавчо уніфікованої процедури, за умови дотримання якої згода учасників товариства на перехід частки або частини частки в статутному капіталі товариства до третьої особи вважається отриманою. Виходячи з запропонованої аргументації, вбачається доцільним використати іншу юридичну техніку: «...така згода вважається отриманою за умови, що всіма учасниками товариства протягом тридцяти днів з дня отримання відповідної оферти (повідомлення) відчужувачу частки представлені оформлені у письмову форму заяви про згоду на відчуження частки (частини частки) на підставі договору або протягом зазначеного строку не представлені оформлені у письмову форму заяви про відмову від надання

згоди на відчуження або перехід частки (частини частки), якщо інший строк не визначено статутом».

Висловлені зауваження значною мірою зумовлені складністю обраного для наукового пошуку предмета дослідження і не знижують загальної позитивної оцінки дисертації, оскільки викликані не стільки вадами дисертації, скільки складністю відносин, які виникають та мають місце при переході частки учасника в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю. Значна кількість зауважень носить уточнюючий або дискусійний характер.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

Дисертація Шемети Тетяни Миколаївни ««Перехід частки учасника в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю» є завершеною роботою, що виконана на високому науково-теоретичному рівні і містить наукові положення та науково обґрунтовані результати в галузі науки господарського права, які розв'язують важливе науково-прикладне завдання подолання теоретичних і практичних проблем, що мають місце у сфері переходу частки учасника ТОВ, ТДВ.

Дисертація «Перехід частки учасника в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю» є першим комплексним дослідженням за відповідним науковим напрямом і відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року №261, в тому числі вимогам, передбачених пунктом 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року №167, а її автор **Шемета Тетяна**

Миколаївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент –

доцент кафедри адміністративного,
господарського права та
фінансово-економічної безпеки
ННІ права СумДУ,
канд. юрид. наук, доцент,

Л.Д. Руденко

